

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۱۰/۱

بررسی و تحلیل مولفه‌های هویت بخش شهری (نمونه موردی: شهر بابک)

امینه زینلی قطب آبادی

مریی، دانشگاه آزاد واحد شهر بابک، کرمان، ایران

Zeinali.azad@gmail.com

چکیده

در دهه‌های اخیر با پیشرفت صنعت و تکنولوژی، رشد و توسعه شهرها نیز روندی شتابان به خود گرفته است. شهرسازی و معماری امروز، فارغ از اقلیم، فرهنگ و موقعیت جغرافیایی به صورت یکنواخت و مشابه، در نقاط مختلف، در حال شکل‌گیری است. ایجاد محیط‌های مصنوع و به دور از معنا، کاهش تعاملات اجتماعی، از میان رفتن حس تعلق شهروندی و بی‌تفاوتی شهروندان نسبت به محیط زندگی‌شان، از جمله پیامدهای کم‌توجهی به ابعاد هویتی شهرها می‌باشد.

در این راستا این پژوهش با هدف شناسایی و تحلیل مولفه‌های هویت بخش شهر بابک انجام گرفته است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد. داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه، به کمک نرم افزار SPSS و با استفاده از روش‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. بر این اساس نتایج زیر حاصل گردید. میزان علاقه ساکنین به شهر بابک با استفاده از مقیاس لیکرت مورد سنجش قرار گرفت و در مجموع ۴۵.۸ درصد از پاسخ دهندگان میزان علاقه خود به شهر بابک را زیاد اعلام کرده‌اند که این میزان بسیار بالاتر از حد انتظار بود. در سنجش رابطه میان مدت زمان سکونت و تعلق مکانی ساکنین سطح معناداری sig در آزمون تاوکندال بی برابر با ۰.۰۰۰ می‌باشد، بنابراین وجود رابطه میان دو متغیر تایید می‌گردد. از طرف دیگر ضریب همبستگی در آزمون تاوکندال بی برابر با ۰.۱۹۱، به دست آمد. بدین معنی که بر اساس این آزمون رابطه بین دو متغیر به صورت مثبت وجود دارد و تقریباً ۱۹ درصد تغییرات متغیر وابسته (تعلق مکانی افراد) تحت تاثیر متغیر مستقل (مدت زمان سکونت) قرار دارد.

نتایج پژوهش در سنجش اهمیت عناصر هویت بخش از دید ساکنین حاکی از آن است که روستای میمند، معادن مس و فیروزه به عنوان مولفه هویتی برجسته شهر بابک از نظر پاسخ دهندگان می‌باشند. به منظور بررسی رابطه تحصیلات افراد در انتخاب عناصر هویتی با توجه به ترتیبی بودن متغیرها از آزمون‌های تاوکندال بی، گاما و دی سامرز برای سنجش رابطه استفاده گردید. از آن جا که در هر سه آزمون، سطح معناداری sig به صورت برابر و برای

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

تمامی مولفه‌های موردآزمایش بالاتر از ۰.۰۵ درصد است؛ فرض صفر تایید می‌گردد و رابطه‌ای میان تحصیلات افراد و انتخاب عناصر هویت بخش وجود ندارد.

کلمات کلیدی: شهرباک، هویت شهری، تعلق مکانی، نظریات هویت مکانی، مولفه‌های هویت شهری

۱- مقدمه

یکسانی و تشابه شهرهای مختلف کشور و کیفیت نامطلوب محیط‌های شهری آن‌ها از جمله مسائل مهمی است که امروزه با آن مواجه هستیم. در گذشته شهرهای سنتی عموماً به آهستگی رشد کرده و از آنجا که تغییرات در بافت آن‌ها تدریجی بوده است؛ نسل‌های پیاپی را به دریافت حس تداوم و پایداری از محیط کالبدی اطرافشان قادر می‌ساخت. اما امروز با پیشرفت سرمایه داری و سرعت شهرگرایی، مقیاس قدیمی‌تر و روند توسعه شهر گذشته عقب افتادند. از یک سو شهرها تحت تاثیر مسائل اقتصادی و مالی روز به روز گسترده‌تر می‌شوند و از سوی دیگر پیوند آن‌ها با طبیعت، گذشته و تاریخشان کم‌رنگ‌تر می‌گردد.

امروزه محیط‌های شهری، تصنعی و به دور از هویت انسانی ارزیابی می‌شوند. شهرها بر اساس هنجارهای ساختگی و نه بر مبنای خواست‌ها و ارزش‌های مردمی شکل می‌گیرند. نابسامانی روزافزون شهرها، علاوه بر مسائل و مشکلات فیزیکی، کالبدی، ترافیکی و... بر روی رفتارهای اجتماعی شهروندان هم موثر است. کاهش دلبستگی ساکنین به شهر و عدم تعلق خاطر آن‌ها، منجر به از بین رفتن بسترهای زندگی جمعی و کاهش حضور گروه‌های اجتماعی در سطح شهر می‌شود (حبیبی، ۱۳۷۹: ۲۳)؛ این در حالی است که توجه به جایگاه هویت شهری و کاربست آن به صورت علمی می‌تواند بسیاری از مشکلات شهرها را مرتفع سازد و مشارکت مردمی را به ارمغان آورد.

هویت در شهر به واسطه ایجاد و تداعی «خاطرات عمومی» در شهروندان، تعلق خاطر و وابستگی را نزد آنان فراهم کرده و شهرنشینان را به سوی «شهروند شدن» که گستره‌ای فعال‌تر از ساکن شدن دارد، هدایت می‌کند. پس هرچند که هویت شهر خود معلول فرهنگ شهروندان آن است؛ لیکن فرآیند شهروندسازی را تحت تاثیر قرار داده و می‌تواند باعث تدوین معیارهای مرتبط با مشارکت و قضاوت نزد ناظران و ساکنان گردد (فکوهی، ۱۳۹۲).

۲- اهداف پژوهش

هدف از این تحقیق شناخت مولفه‌های هویت بخش شهرباک به منظور ارتقا کیفیت کالبدی شهر و افزایش حس تعلق شهروندان می‌باشد. در این راستا اهداف عملیاتی طرح عبارتند از:

- شناسایی مولفه‌های هویتی شهر در سه بعد طبیعی، مصنوعی و انسانی
- بررسی میزان تعلق ساکنین نسبت به شهر
- سنجش و تحلیل رابطه میان شاخص‌های هویت شهری و تعلق مکانی شهروندان

۳- پرسش‌های پژوهش

- ۱- فرض بر این است که مدت زمان سکونت ساکنین بر حس تعلق مکانی آن‌ها موثر است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲- به نظر می‌رسد در میان مولفه‌های هویت بخش شهر بابک، به ترتیب صنایع مس و روستای میمند از نظر شهروندان در اولویت قرار گیرند.

۳- فرض بر این است که بین سطح تحصیلات ساکنین و تعیین عناصر هویتی از سوی آن‌ها ارتباط وجود دارد.

۴- پیشینه پژوهش

از جمله پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه هویت شهرها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. پژوهش و مطالعه مصطفی بهزادفر در زمینه هویت شهر تهران که به انتشار کتابی با عنوان "هویت شهر، نگاهی به هویت شهر تهران" در سال ۱۳۸۶ انجامید. حمید ماجدی (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان "بررسی شهرهای جدید از دیدگاه زیبایی‌شناسی و هویت شهری، نمونه موردی شهر جدید هشتگرد" به این نتیجه رسیده است که در عرصه بصری، ناسازگاری اجزای کالبدی شهر در مقیاس‌های مختلف، باعث ناخوانایی و بی‌هویتی شهر گردیده است. علی اصغر رحیمیون (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان "هویت بخشی به شهر از طریق بهره‌گیری از عناصر طبیعی نمونه موردی شهر همدان" بر لزوم الهام و بهره‌گیری از طبیعت در ایجاد هویت در شهر تاکید می‌کند. محمد نقی زاده (۱۳۸۴) نیز در کتاب "ادراک زیبایی و هویت شهر در پرتو تفکر اسلامی" به بحث هویت در شهر و رابطه آن با زیبایی‌شناختی پرداخته است.

۵- مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

۵-۱- هویت

هویت از جمله واژگانی است که ابعاد و جنبه‌های مختلف داشته و از این رو تعاریف متعددی از آن ارائه شده است. در فرهنگ دهخدا آمده است که هویت از لفظ هو گرفته شده که اشاره به غایب است و آن درباره خدای تعالی اشاره است به کنه ذات او به اعتبار اسماء و صفات او. هویت عبارت است از تشخیص. گاه بر وجود خارجی اطلاق می‌گردد و گاه بر ماهیت با تشخیص که عبارت است از حقیقت جزئی (دهخدا، ۱۳۷۲). در فرهنگ معین نیز هویت شخصیت، ذات و حقیقت هر چیز تعریف شده است.

در زبان‌های لاتین واژه "Identity" به عنوان معادل واژه هویت تعریف شده است. ریشه این واژه "Identitas" می‌باشد و از "Idem" یعنی مشابه و یکسان گرفته شده است. این واژه در فرهنگ وبستر به صورت ذیل معنا شده است.

- مشابهت ویژگی کلی یا اساسی در نمونه‌های مختلف
- مشابهت در همه آن چیزی که بیانگر واقعیت شی باشد.
- حالتی از همانندی با شی توصیف شده یا ادعا شده.
- معادله‌ای که برای همه مقادیر نمادها پاسخ دهد (Webster, 1988: 597).

در مجموع می‌توان چنین استنباط کرد که هویت یک شی آن دسته از ویژگی‌های شی است که آن را از سایر اشیا متمایز می‌کند و در این راه اصول و ارزش‌های شکل‌دهنده آن شی (اعم از جنبه‌های مادی و معنوی اش) را به انسان منتقل می‌کند (نقی زاده، ۱۳۹۲: ۲۳).

۵-۲- خاطره جمعی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

گرچه زندگی شهرنشینی امروز از ما انسان‌ها موجوداتی منزوی ساخته است اما نمی‌توان این واقعیت را انکار نمود که بخش بزرگی از هویت و زندگی ما، جمعی و متصل به دیگران است، دیگرانی که حتی نمی‌شناسیم اما با آن‌ها نقاط مشترک بسیار داریم. در واقع ما علاوه بر حافظه فردی خود یک حافظه جمعی نیز داریم که دربردارنده خاطرات، عقاید، ارزش‌ها و باورهای مشترک با دیگران است.

امروز سخن از آن است که می‌توان به شهر، اندیشه‌ای نو تزریق کرد، اندیشه‌ای که اجازه می‌دهد اشیا و چیزهای دوروبر به زندگی شهری وارد شوند و در بازتولید فضای شهری نقش جدی و معناداری بازی کنند و بدین ترتیب ساکن شهر را با فضای شهری و اجزای تشکیل دهنده آن درگیر سازند، در خاطره او جای گیرند و او را به خاطره سازی در شهر وادارند، تا شهر و شهروند بتوانند فضایی پر از رمز و راز، معمایی، مبهم، اختیاری و سرشار از انگاره‌ها را شکل دهند که در آن هر چیزی جنبه تمثیلی یابد و بتواند بر چیز یا چیزهای دیگر دلالت کند. شهر مشروط بر این که با چنین اندیشه‌ای سازمان دهی مجدد گردد، می‌تواند سبب شکل‌گیری خاطرات غیرارادی گردد که در ذهن جمعی شهر جای خواهد گرفت (حبیبی، ۱۳۸۵: ۱۴۷).

۵-۳- هویت شهری

شهر و عناصر و اجزای آن به عنوان مجموعه‌ای از عناصر خارجی، بر شهروند تاثیر می‌گذارند. تاثیر این عناصر بر فرد منجر به درک و تجربه فضایی فرد از شهر می‌گردد و نهایتاً این تجربه و درک فضایی باعث شکل‌گیری تجربه‌های شخصی، جمعی و خاطرات شهروندی می‌شود.

بر این اساس می‌توان گفت آن چه از آن به عنوان هویت شهری یاد می‌شود عبارت است از فرایند ایجاد همین احساس میان فرد به عنوان شهروند و شهر و عناصر آن به عنوان عنصر خارجی.

۵-۳-۱- مولفه‌های سازنده هویت شهری

ایجاد هویت شهری به مفهوم حفظ ساختار و سازمان مشخصی است که برای افراد مختلف قابل درک و لذت بخش باشد. از آنجا که افراد مختلف راه‌های گوناگون برای ایجاد ساختار و سامان دادن به محیط اطرافشان را به کار می‌گیرند؛ بنابراین ساختار یا سازمان مدعی یک محیط شهری و یا یک شهر نباید بسته به واحدی خاص باشد، بلکه می‌بایست عوامل مختلف موثر در این ساختار به صورت لایه‌های مختلف بر روی هم قرار گیرند و در یکدیگر نفوذ کنند تا شبکه و کلیتی بامفهوم و معنی‌دار ایجاد گردد (صبری، مشارزاده مهربانی، ۱۳۸۵: ۲۶۷).

شاخص‌ها یا مولفه‌های هویت شهر، از محتوای شخصیت شهرها برمی‌خیزند و همچون مولفه‌های شخصیتی انسان دارای دو بعد عینی و ذهنی هستند که می‌توانند از طریق سه محیط طبیعی، مصنوع و انسانی از همدیگر تفکیک گردند. متغیرهای هر یک از این مولفه‌ها، چنانچه دارای صفت اختصاصی و برجسته باشند؛ نقش شاخص و معرف هویتی را ایفا می‌کنند (بهزادفر، ۱۳۹۰: ۵۴).

لایه‌های مختلف سازنده هویت شهری که وابسته به حیطه ادراک فردی و تاثیر عوامل مختلف محیطی است؛ در این نوشتار به صورت مولفه‌های مختلف معرفی شده‌اند. بدیهی است این مولفه‌ها در پاره‌ای از موارد با یکدیگر همپوشانی دارند.

مولفه‌های طبیعی

محیط فیزیکی طبیعت، عنصر عمده سازنده فضای شهری است و نخستین بستری است که در آن محیط مصنوع شکل می‌گیرد. مقایسه زیستگاه‌های ساخته شده در کوه‌ها و زمین‌های هموار، میان اقلیم‌های سرد و گرم و میان آن‌ها که در حاشیه رود ساخته می‌شوند با آن‌ها که در پای کوه‌ها ساخته می‌شوند؛ نشان خواهد داد که فرم مصنوع می‌تواند بسته به شرایط بستر طبیعی تغییر کند. این تنوع در فرم فیزیکی و کیفیت‌های طبیعی، به نوبه خود بر کیفیت فضای شهری تاثیر می‌گذارد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

به کارگیری شرایط طبیعی محیط مصنوع، علاوه بر ارتقای ادراکی و زیبایی شناختی فضاهای شهری، محیطی سالم به لحاظ اکولوژیکی و جذابیت فضایی فراهم می‌آورد. این موضوع علاوه بر پایداری شهری موجبات پایداری کلی منطقه شهری را فراهم می‌سازد (صبری، مشارزاده مهرابی، ۱۳۸۵: ۲۶۸).

مولفه‌های کالبدی

هر شهری از نقطه نظر هویت ساختاری- کالبدی در لایه‌های مختلف زمانی قابل بررسی است. ساز و کارهای سنجش این معرف‌ها شامل عواملی می‌گردد که از گذشته تا امروز بر اجزا و کلیت واحد مصنوع شهر تاثیر می‌گذاشته اند. از جمله مهم‌ترین این عناصر، ساختمان‌هایی هستند که در این محیط‌ها وجود دارند و آن‌ها را احاطه کرده‌اند. نحوه قرارگیری این ساختمان‌ها، ترکیب آن‌ها با یکدیگر، ترکیب ساختمان‌ها با فضاهای همجوار آن‌ها، احجام و جزئیات نماها در مقیاس‌های مختلف عواملی هستند که به عنوان مولفه‌های کالبدی بر تعیین و تبیین هویت شهری تاثیر می‌گذارند.

مولفه‌های انسانی

مولفه‌های انسانی هویت شهری متأثر از نحوه اعمال آداب و رسوم، اعتقادات و سیره و روش زندگی ساکنان هر شهری است و بیش از هر چیز به جنبه‌های مدنی شهروندان برمی‌گردد. سرلوحه این مولفه انسانی لهجه یا زبان آن شهر است که مورد توجه قرار می‌گیرد (بهزادفر، ۱۳۹۰: ۶۴).

مولفه‌های تاریخی- مذهبی

مولفه‌های تاریخی- مذهبی عموماً شامل مجموعه‌هایی هستند که حفظ و نگهداری و حیات بخشی به آن‌ها منجر به استمرار پیام‌های گذشته می‌گردد. ما با استمرار پیام‌های گذشته در پی نگه داشتن نوعی شاهد، نمونه یا علامت مشخصه هستیم تا به عنوان نقطه اتکا در شهرهای امروزی بتوان به آن‌ها تکیه کرد. مداخله‌های تاریخی- مذهبی در تبیین هویت شهری تاثیرگذارند و در تأمین نیازهای روانی نیز نقش عمده ای دارند؛ زیرا انسان متمدن نیازمند آن است که حس کند به جایی در فضا و زمان تعلق دارد.

آن چه که مسلم می‌نماید، این است که پیوند گذشته با آینده، نتیجه ای غنی‌تر و پایدارتر و مقرون به صرفه‌تر ایجاد می‌کند که نه تنها به حفظ گذشته می‌انجامد؛ بلکه عامل مهمی در ارتقای کیفیت شهر در آینده به شمار می‌آید. آمیزه خاصی از بناهای تاریخی به مکانی خاص تشخص منحصر به فرد می‌بخشد و آن را از مکان‌های دیگر متمایز می‌سازد و ارزش و اعتباری در خور توجه به آن می‌دهد. بناهایی که از دوره های پیش تاکنون بر جای مانده‌اند، حسی غرورانگیز را القا می‌کنند و توجه را به خود معطوف می‌دارند.

مولفه‌های اجتماعی- فرهنگی

شهرها مفاهیم و کارکردهای بسیار اساسی همچون شهروندی، شهرنشینی، تمدن، سیاست و دموکراسی را آفریده‌اند و می‌بایست مناسب‌ترین جایگاه برای همبستگی جمعی و پیوند اجتماعی و ریشه فرهنگی باشند. از جمله فعالیت‌هایی که هر شهروند در عرصه زندگی به آن‌ها می‌پردازد، فعالیت‌هایی چون گفت و گو، همفکری، مشارکت، لذت بردن از محیط، مکاشفه و تحلیل محیط و نظایر آن‌هاست که نیازمند محیط‌هایی فراتر از محدوده خانوادگی و شغلی و حرفه‌ای است.

به هرحال شهروند امروز، به تناسب شعور و آگاهی‌اش و به اعتبار تراکم ارتباطاتش، مطالبات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ناگزیری دارد که می‌بایست در پهنه شهر به آن‌ها پاسخ داده شود. وی به همین خاطر نیازمند فضاهایی است که با خرد، انتخاب و آزادی و مسئولیت در آن حضور یابد و در امور جاری اظهارنظر و نقادی کند. چنین عرصه‌ای بدون شک حضور فرایند ویژه‌ای را در فضای شهری ضروری می‌سازد که مستلزم هوشمندی، نوآوری و خلاقیت است و محصول آن ایجاد فضای تعامل است که امروزه به عنوان ابزاری برای تحقق عرصه عمومی در طراحی شهری مطرح است. (همان، ۲۷۲).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مولفه‌های عملکردی

شهرها دارای قابلیت‌های بسیارند که با شناخت و تحلیل و تلاش پیگیر می‌توانند به شهری زنده و پویا تبدیل گردند، شهری که خاطره ساز باشد، نشان روزگار معاصر را داشته باشد، با ساکنانش پیوند برقرار کند، علایق را افزایش دهد و فضایی برای بودن تدارک ببیند. شهری با کالبدی با هویت که نشان از زمان و مکان و همچنین جامعه و فرهنگ خود دارد. نیز شهری با سازمان و مراتب کالبدی مشخص که چه در مقیاس خرد و چه در مقیاس کلان، در پی ایجاد حیات که معنی و مفهوم شهروندی است، مجموعه‌ای همگن و منسجم را در نظر داشته باشد. با شناخت کارکردهای نهادهای اجتماعی می‌توان به سازمان دهی و بازیابی تعادل اجتماعی یاری رساند و از پیدایش بحران و دگرگونی‌های عمیق جلوگیری کرد.

مولفه‌های روانشناختی و ادراکی

مولفه‌های روانشناختی و ادراکی شامل مجموعه تعاملاتی است که میان افراد و محیط‌های شهری حاصل می‌آید. این تعاملات گرچه ریشه‌های مختلفی دارند و به کمک ابزارهای متفاوت حاصل می‌گردند؛ اما نتیجه آن‌ها مسئله ادراکی و روانشناختی است و به گفت‌وگوی خلاق میان شهروندان و شهر می‌انجامد.

کارکرد مولفه‌های روانشناختی و ادراکی در سطح شهر به گونه‌ای است که می‌توان با تعریف نمادها و المان‌های شهری که ویژه همان مولفه است احساس غرور و افتخار نسبت به شهر را در شهروندان به وجود آورد. این نمادها می‌توانند جنبه تاریخی، فرهنگی و یا اجتماعی داشته باشند و یا به دلیل تنها فرم خاصشان به عنوان المان شهری مطرح باشند. نوع دیگر از تاثیر مولفه‌های روانشناختی و ادراکی تأثیری است که از تعامل میان افراد با یکدیگر و برخورد چهره به چهره شهروندان به وجود می‌آید. هرچه این برخوردها و تعاملات بیشتر و مناسب‌تر باشد، فضاهایی که در آن‌ها این برخوردها به وجود می‌آیند؛ دارای معنی و مفهوم قوی‌تری هستند و به بیانی دیگر هویت شهری مناسب‌تری دارند. این فضاها عموماً عرصه‌هایی می‌شوند که در آن‌ها خاطرات جمعی شهروندان شکل می‌گیرد و به یاد می‌ماند. این حس ناشی از تماس‌هایی است که لذت بخش‌اند و موقعیت اشخاص را به عنوان عضوی از جامعه تایید می‌کنند (همان، ۲۷۷).

۴-۵- هویت مکانی

در حالی که فضا به مثابه گستره‌ای باز و حتی تا حدودی انتزاعی مدنظر قرار می‌گیرد، مکان وجهی از فضا است که به وسیله شخص یا چیزی اشغال شده است و دارای بار معنایی و ارزشی است. به تعبیر هایدگر مکان جنبه عمیق و پیچیده تجربه انسان از دنیا است. رابطه میان مکان و انسان دو طرفه است. زیرا کنش و ساخت انسانی معنی را به فضا مترتب می‌سازد و فضای خالی را به یک مکان تجربه شده تبدیل می‌کند و به همین ترتیب مکان می‌تواند بر انسان تاثیر متقابل گذارد؛ چرا که به واسطه معنایش به ارزش‌ها و کنش‌های انسان خط می‌دهد. به همین خاطر هویت مکان بخشی از هویت شخصی است. هویت مکان در اثر تجربه مستقیم محیط فیزیکی رشد می‌یابد؛ بنابراین بازتابی از وجوه اجتماعی و فرهنگی مکان است و در عین حال در غنای شخصیت فردی نقش محوری دارد (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳: ۷۳).

۵-۵- نظریه‌های هویت مکانی

هارولد پروشانسکی^۱ از جمله نظریه پردازانی است که برای نخستین بار در دهه ۱۹۷۰ به ارتباط هویت با مکان اشاره دارد. وی که اصطلاح هویت مکان "place-identity" را مطرح می‌کند؛ بر این باور است که هویت مکان جنبه دیگری از هویت است که با هویت اجتماعی قابل قیاس است (Lappegard, 2007, p4). از دید او هویت مکانی بخشی از زیرساخت‌های هویت

¹Proshansky, Harold M

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

فردی انسان است که از راه تجربیات وی قابل درک می‌باشد و حاصل شناخت‌های عمومی انسان درباره جهان فیزیکی است که در آن زندگی می‌کند.

پروشانسکی هویت محیط یا مکان را به عنوان یک نظام شناختی از مکان‌ها و محیط‌های شهری توصیف می‌کند که به فرد کمک می‌کند رفتار و زندگی خود را در آن سامان دهد و در درون چنین شناخت‌های وابسته به محیط کالبدی است که گذشته محیطی شخص، شامل مکان‌ها و فضاهایی که فرد به نوعی با آن‌ها در ارتباط بوده و در تامین نیازهای مختلف زیستی، روانی و اجتماعی او نقش داشته‌اند، اهمیت پیدا می‌کند (دانشپور، ۱۳۸۳: ۶۵).

در پایگاه فلسفی کریستیان نوربرگ شولتز^۲، انسان‌ها هر چند خود بخشی از جهان را تشکیل می‌دهند؛ اما همواره به تعریف موقعیت خود در ارتباط با آنچه در دنیای پیرامونشان وجود دارد می‌پردازند یا به عبارتی همواره احراز هویت می‌کنند (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۱۰۴). این احراز هویت هرگز از زندگی روزمره جدا نبوده و عبارت است از برقراری پیوندی سرشار از معنا با جهانی متشکل از "چیز" ها.

شولتز تاکید می‌کند که امروزه مکان‌ها اغلب کیفیت پایینی برای شناسایی ارائه می‌دهند و مردم اغلب نسبت به محیط اطرفشان آگاه نیستند. در این ارتباط نوربرگ شولتز از یک بحران محیطی صحبت می‌کند به این معنا که رابطه بین انسان‌ها و هویت مکان از دست رفته است (Van Nes, 2012: para.9).

ادوارد رلف^۳ در تعریف هویت مکان به این نکته اشاره می‌کند که مفهوم هویت در زندگی روزمره، مفهومی اساسی است و در این ارتباط از گفته هایدگر کمک می‌گیرد که ما در همه جا و به هر صورت، با انواع و اقسام وجود سروکار داریم و هویت نشان دهنده این موضوع است. وی معتقد است؛ هویت پدیده ای است که از تعریف ساده طفره می‌رود، گرچه برخی از مشخصه‌های اصلیش هویداست. هویت هم مبتنی بر شخص یا شی منفرد و هم فرهنگی است که بدان متعلقند. هویت ایستا و دگرگون پذیر نیست بلکه به موازات تغییر شرایط و نگرش‌ها عوض می‌شود (رلف، ۱۳۸۹: ۶۰).

رلف همچنین در تعریف مفهوم هویت مکان به سخن یان نایرن اشاره می‌کند که معتقد بود به شمار آدم‌ها برای مکان‌ها هویت وجود دارد؛ چرا که هویت به همان اندازه که در نمود کالبدی شهر یا منظره‌های آن وجود دارد؛ به تجربه، چشم، ذهن و قصد و نیت ناظر نیز وابسته است. اما هنگامی که هر فرد بخواهد به صورت آگاهانه یا ناخودآگاه، به مکان خاصی هویت بخشد، این هویت‌های فردی به هر حال ترکیب شده و یک هویت مشترک را تشکیل می‌دهند (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۲۰۴).

پس از نگاه کالبدگرایانه که در شهرسازی مدرن جایگاه خاصی یافته بود؛ کوین لینچ^۴ را شاید بتوان از سردمداران اندیشمندانی دانست که توجه به معنا را در شهر، سرلوحه کار خود قرار دادند. «ملاحظه محیط شهری به عنوان موجودیتی سرشار از معنی» (پاراحمدی، ۱۳۷۸: ۲۲۶).

لینچ به این نتیجه می‌رسد که خلق محیط‌هایی با «وضوح یا خوانایی آشکار چشم انداز شهری» باید نقطه توجه مهمی باشد. بنابراین شهرهایی که در آن‌ها پنج عنصر (راه، لبه، محله، گره و نشانه) خوانایی آشکار داشتند، ارائه دهنده حظ بصری بیشتر، امنیت احساسی و ژرفنای افزایش یافته بالقوه و تراکم تجربه انسانی بودند (مدنی پور، ۱۳۸۴، ص ۹۹). قدرت نسبی و غنای این پنج عنصر فضایی، هماهنگی و صفات ممتاز به شهر می‌بخشد. شهرهای دارای عناصر قوی، ممکن است علی رغم فرسودگی و خرابی، محیط‌های جاذبی برای زندگی باشند (هاگت، ۱۳۷۹: ۲۳۴).

^۲Norberg Schulz, Christian

^۳Relph, Edward C.

^۴Lynch, Kevin

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

علاوه بر آن کوین لینچ، به تدوین یک نظریه هنجاری جدید در مورد شکل شهر می‌پردازد. یعنی معرفی خصوصیات که یک سکونتگاه انسانی خوب باید دارا باشد. وی برای این منظور پنج محور عملکردی مرتبط یعنی «سرزندگی»، «معنی»، «تناسب»، «دسترسی» و «نظارت و اختیار» و همچنین دو «فوق معیار» یعنی «کارایی» و «عدالت» را ارائه می‌دهد. معنی یک سکونتگاه از نظر وی، وضوح در درک و شناخت آن و سهولت برقراری پیوند بین عناصر و اجزاء آن با سایر رویدادها و مکان‌ها در یک تجلی منسجم ذهنی از زمان و مکان و ارتباط این تجلی با مفاهیم غیر فضایی و ارزش‌هاست. ساده ترین شکل معنی به مفهوم محدود این واژه کلی، هویت است. هویت یعنی حدی که شخص می‌تواند یک مکان را به عنوان مکان متمایزی از سایر مکان‌ها شناخته و یا بازشناسی نماید. به طوری که شخصیتی مشخص، بی‌نظیر یا حداقل مخصوص به خود را دارا شود (لینچ، ۱۳۸۱: ۱۸۴).

۶- روش تحقیق

این پژوهش به دنبال شناسایی مولفه‌های هویت بخش شهر بابک و تحلیل و سنجش آن‌ها از دید ساکنین شهر می‌باشد و از آن جا که هدف تحقیق توصیف پدیده‌ها، شناخت بیشتر شرایط موجود و یاری دادن به فرایند تصمیم‌گیری می‌باشد؛ تحقیق مذکور در زمره تحقیق توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد.

قلمرو پژوهش شهرستان شهر بابک می‌باشد. این شهرستان در شمال غربی استان کرمان، در فاصله ۲۵۶ کیلومتری غرب شهر کرمان و بر سر راه شریان اصلی سیرجان- یزد که بخشی از محور ملی بندرعباس- تهران است، قرار دارد. در این پژوهش متغیرهایی مانند سن، جنسیت، وضعیت تاهل، تحصیلات، شغل، مدت سکونت، محل سکونت و همچنین متغیرهایی مانند میزان احساس تعلق مکانی ساکنین و وجود مولفه‌های هویتی شهر مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. پرسشنامه در مجموع شامل ۳۸ سوال می‌باشد. ۹ گویه در ارتباط با خصوصیات فردی پاسخ‌دهنده، ۶ گویه در ارتباط با تعلق مکانی ساکنین و ۲۳ گویه در ارتباط با مولفه‌های هویت بخش شهر. در مجموع ۱۱ سوال پرسشنامه به صورت باز- پاسخ و سایر سوالات به صورت بسته- پاسخ و در طیف لیکرت ارائه شدند. روایی و پایایی پرسشنامه روی ۵۰ پرسشنامه مقدماتی با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ^۵ صورت گرفت و عدد ۰/۷۹۹ به دست آمد که بیانگر پایایی مطلوب پرسشنامه و همبستگی مناسب سوالات آن می‌باشد.

به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز درباره افراد جامعه، در مرحله نخست از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده گردید. بدین ترتیب که متناسب با جمعیت تقریبی قسمت‌های مختلف شهر، پرسشنامه‌ها در آن مناطق توزیع گردید. در مرحله بعد با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی جامعه نمونه انتخاب گردید تا از این طریق، به هر یک از افراد جامعه احتمال مساوی داده شود تا در نمونه‌گیری انتخاب شوند.

جامعه نمونه شهر بابک، جمعیت بالای ۱۴ سال شهر در نظر گرفته شده‌اند؛ که بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن، ۴۱۸۷۵ نفر می‌باشند.

حجم نمونه مورد نظر بر اساس فرمول کوکران^۶ و با ضریب اطمینان ۹۵ درصد به ۳۸۰ نفر می‌رسد. ۵۳.۸ درصد جامعه نمونه را مردان و ۳۶.۲ درصد را زنان تشکیل می‌دهند.

^۵Cronbach's Alpha

^۶Cochran

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

پاسخ‌دهندگان در ۴ رده ۲۰-۱۴ سال، ۳۰-۲۱ سال، ۵۰-۳۱ سال و بالاتر از ۵۰ سال تقسیم شده‌اند. ۱۴.۵ درصد حجم نمونه در رده سنی ۲۰-۱۴ سال، ۲۷.۲ درصد در رده سنی ۳۰-۲۱ سال، ۳۹.۸ درصد در رده سنی ۵۰-۳۱ سال و ۱۸.۵ درصد در رده سنی بالای ۵۰ سال قرار می‌گیرند.

۵۹.۲ درصد از پاسخ‌دهندگان متاهل و ۴۰.۸ درصد آن‌ها مجرد می‌باشند.

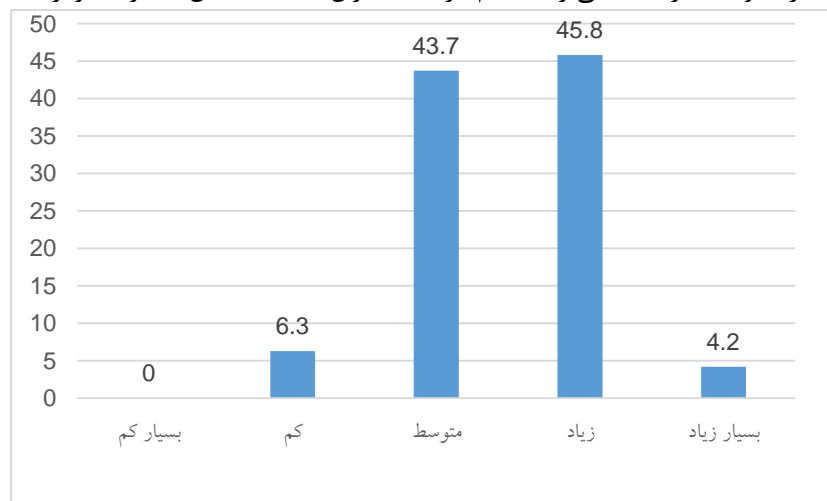
در زمینه مدت زمان سکونت، یک درصد پاسخ‌دهندگان کمتر از ۱۰ سال، ۲۰.۴ درصد از آن‌ها ۲۰-۱۱ سال، ۴۴.۶ درصد ۳۰-۲۱ سال و ۳۳.۹ درصد بیشتر از ۳۰ سال در شهر بایک زندگی می‌کنند.

پاسخ‌دهندگان پژوهش بر اساس میزان تحصیلات در ۵ گروه قرار می‌گیرند. ۲.۳ درصد زیر دیپلم، ۳۰ درصد دیپلم، ۲۹.۸ درصد کاردانی، ۳۱.۳ درصد کارشناسی و ۶.۵ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر می‌باشند.

۷- بحث و تحلیل یافته‌های پژوهش

۷-۱- بررسی فرضیه‌های تحقیق

سوالات مطرح شده در ارتباط با میزان علاقه ساکنین به شهر بایک با استفاده از مقیاس لیکرت مورد سنجش قرار گرفتند و در مجموع ۶.۳ درصد از پاسخ‌دهندگان میزان علاقه خود به شهر بایک را کم، ۴۳.۷ درصد علاقه خود را متوسط، ۴۵.۸ درصد زیاد و ۴.۲ درصد خیلی زیاد اعلام کرده‌اند. میزان علاقه ساکنین بسیار بالاتر از حد انتظار بود. نمودار (۱)

نمودار ۱- توزیع فراوانی متغیر تعلق مکانی ساکنین (نگارنده)

از پاسخ‌دهندگانی که در بیش از یک منطقه از شهر ساکن بودند؛ سوالی مبنی بر این که "احساس تعلق خاطر شما به کدام یک از مناطقی که در آن زندگی کرده‌اید بیشتر است؟" پرسیده شد. در مجموع ۶۳.۶ درصد، دلیل علاقه خود را خاطرات دوران کودکی و موارد مشابه ذکر کردند و ۳۶.۴ درصد دلایل دیگری همچون آرامش، دسترسی آسان و... ذکر کردند. در این میان برخلاف تصور نوع بافت محل سکونت بر اساس قدیم یا جدید تاثیری در تعلق خاطر افراد نداشته است؛ شاید به این دلیل که با ساخت و سازها و خیابان‌کشی‌های جدید؛ عملاً مفهوم محله به معنای گذشته آن از بین رفته است.

سنجش رابطه میان مدت زمان سکونت و تعلق مکانی ساکنین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

از آن جا که هر دو متغیر مدت سکونت افراد و تعلق مکانی آن‌ها به صورت سوال بسته چند گزینه‌ای مطرح شده‌اند، این متغیرها از نوع رتبه‌ای می‌باشد. مدت سکونت افراد متغیر مستقل و تعلق مکانی آن‌ها متغیر وابسته می‌باشد. رابطه میان متغیرها با استفاده از آزمون تاوکندال بی^۷، گاما^۸ و آزمون دی سامرز^۹ مورد ارزیابی قرار گرفت. از آن جا که سطح معناداری Sig در هر سه آزمون برابر با ۰.۰۰۰ می‌باشد و این مقدار از سطح معنی‌داری تحقیق ۰.۰۵ کمتر است، فرض صفر رد و وجود رابطه میان دو متغیر تایید می‌گردد. ضریب همبستگی در آزمون تاوکندال بی برابر با ۰.۱۹۱، در آزمون گاما ۰.۲۵۴ و در آزمون دی سامرز ۰.۱۷۰ به دست آمده است. بدین معنی که بر اساس آزمون تاوکندال رابطه بین دو متغیر به صورت مثبت وجود دارد. بدین ترتیب که تقریباً ۱۹ درصد تغییرات متغیر وابسته (تعلق مکانی افراد) تحت تاثیر متغیر مستقل (مدت زمان سکونت) قرار دارد.

سنجش رابطه میان تحصیلات و تعلق مکانی ساکنین

در این فرضیه متغیر مستقل و وابسته به ترتیب تحصیلات و تعلق مکانی ساکنین می‌باشند. از آن جا که هر دو این متغیرها از نوع رتبه‌ای می‌باشند؛ جهت سنجش رابطه میان متغیرها از آزمون تاوکندال استفاده شد. در این حالت سطح معناداری Sig برابر با ۰.۲۱۵ می‌باشد که بالاتر از سطح معنی‌داری پیش فرض است. در نتیجه بر خلاف تصور رابطه‌ای میان تحصیلات و تعلق مکانی ساکنین وجود ندارد.

۷-۲- شناسایی مولفه‌های هویت بخش شهر بابک

به منظور شناسایی مولفه‌های هویت بخش شهر بابک و سنجش میزان اهمیت آن‌ها از دید ساکنین، در مرحله اول ۱۹ مولفه که می‌توانستند به نوعی در هویت شهر بابک موثر باشند - فارغ از تاثیرگذاری فعلی آن‌ها - بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای، مشورت با متخصصان و مشاهده و مصاحبه در نظر گرفته شدند. سعی بر آن بوده که در تعیین این مولفه‌ها هر دو بعد عینی و ذهنی شهر در نظر گرفته شود و به صورت بالقوه و یا بالفعل سازنده شخصیت شهر بابک باشند. این مولفه‌ها به شرح ذیل می‌باشند.

مولفه‌های طبیعی شهر بابک

شهر شهر بابک به لحاظ پوشش گیاهی، نوع خاک و سازوکارهای واجد شاخص یا ملاک برجسته‌ای جهت تمایز آن از سایر شهرها نیست.

در میان مولفه‌های طبیعی موجود در سطح شهر، بارزترین آن‌ها رودخانه خشک شهر می‌باشد. این رودخانه از زمین‌های هموار شمال شهر آغاز و در زمین‌های کویری جنوب شهر ناپدید می‌شود. از آن جا که این رودخانه در مرکز شهر قرار گرفته و به صورت شمالی-جنوبی سرتاسر عرض شهر را طی می‌کند؛ در ساختار شهر نقش مهمی ایفا می‌کند.

در محدوده بافت پر و نیمه پر شهر بابک تعداد انگشت شماری تپه نه چندان بلند دیده می‌شود که تل سیاه و تل مصلی از برجسته ترین آن‌ها می‌باشد. تل سیاه در قسمت شرقی شهر و در نزدیکی ورودی شهر بابک از سمت سیرجان قرار دارد و تل مصلی در محدوده غربی شهر واقع شده است.

از دیگر مولفه‌های طبیعی موجود در شهر بابک می‌توان به قلعه سنگ اشاره کرد. این قلعه که در واقع یک تپه سنگی است، تقریباً در قسمت مرکزی شهر قرار دارد.

الگوی اصلی بافت شهری شهر بابک، الگوی ساخت و ساز باغ-شهر روستایی سنتی است که در آن بافت شهر در چارچوب مرزبندی زمین‌های کشاورزی و باغ‌ها شکل گرفته است و واحدهای مسکونی به شکل نیمه پیوسته در لابه لای این

⁷ Kendall's tau-b

⁸ Gamma

⁹ Somers' d

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

اراضی قرار دارند. بدیهی است که این الگو در راستای زمان دچار تحول شده و با گذشت زمان تغییر شکل می‌دهد. رفته رفته بر میزان سطوح ساخته شده افزوده شده، بافت منسجم‌تر و فشرده‌تر می‌شود و در مقابل، سطوح سبز باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی کاهش یافته و به مناطق حاشیه‌ای بافت رانده می‌شود (مهندسين مشاور شارمند، ۱۳۷۹: ۱۰۶). با این وجود در حال حاضر می‌توان از باغشهر بودن شهر بایک به عنوان یکی از مولفه‌های طبیعی هویت شهر یاد کرد.

قنات‌های شهر بایک نیز در زمره مولفه‌های طبیعی شهر قرار می‌گیرند که متأسفانه امروزه چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرند.

شهر بایک از لحاظ کشاورزی از زمان‌های قدیم منطقه‌ای پر رونق بوده است، مهمترین محصول کشاورزی آن گندم، جو و پنبه بوده که به منظور مصرف روزانه مردم تولید می‌شده. علاوه بر غلات پسته، بادام و انگور شهر بایک شهرت داشته است. در حال حاضر کشاورزی در شهر بایک به علت خشکسالی، تخریب و خشک شدن قنات‌ها، نبودن یک برنامه مدون و جامع جهت حمایت از بخش کشاورزی و تغییر کاربری زمین‌های مرغوب کشاورزی رونق گذشته خود را از دست داده است ولی با این وجود هنوز حرف‌هایی برای گفتن دارد.

مولفه‌های طبیعی یاد شده در حقیقت عناصری در سطح شهر هستند که واجد پتانسیل موثر و قابل توجهی در هویت شهر بایک هستند؛ هر چند که شاید امروزه نقش مهمی ایفا نکنند.

اما در خارج از شهر، مولفه‌های طبیعی برجسته و شاخصی دیده می‌شود که در حال حاضر جاذبه گردشگری و تفریحی و مکانی جهت گذران اوقات فراغت ساکنین شهر محسوب می‌شوند. مهم‌ترین آن‌ها به خاطر داشتن ویژگی منحصر به فرد طبیعی ریگ سفید، غار ایوب و دشت ریواس می‌باشند.

ریگ سفید در جنوب شهر بایک، دشت کویری با وسعت تقریبی ده الی پانزده هزار کیلومتر مربع است که سطح بیابان‌های آن پوشیده از ماسه‌های سفید رنگ می‌باشد به همین جهت هم آن را ریگ سفید نامیده‌اند. این دشت سفید یکی از منابع عمده اقتصادی شهر بایک محسوب می‌شود، چون بزرگترین مرتع دامپروری آن در بهار و تابستان به شمار می‌آید و در جنوب آن دو منبع نمک وجود دارد که در گذشته برای مردم محلی منبع درآمدی بوده است (عزیزی، ۱۳۸۳: ۴۴۴).

ایوب نام غاری است که نقش زیارتگاهی دارد و در کوهی به همین نام در ۷ کیلومتری جنوب شهر دهج، از توابع شهرستان شهر بایک، واقع شده است. منشا این غار گدازه‌های آتشفشانی است. کوه ایوب با ارتفاع حدود ۳۳۶۸ متر در منطقه کوهستانی دهج که جز کوه‌های رشته مرکزی ایران است قرار دارد. دهانه بسیار بزرگ غار (حدود ۶۰ متر در ۸۰ متر) در نیمه‌های کوه در ارتفاعی بالا قرار دارد.

دشت ریواس شهر بایک با وسعت ۲۴۰۰ هکتار بزرگترین دشت ریواس کشور است که در شمال شهرستان شهر بایک و در فاصله ۲۰ کیلومتری این شهرستان واقع شده است. این دشت در زمان گل‌دهی که اوایل اردیبهشت تا اواسط این ماه است کاملاً به رنگ قرمز در می‌آید.

در منطقه شهر بایک معادن متعددی وجود دارد که عظیم‌ترین آن‌ها معدن مس میدوک است که در شمال غربی این شهر و به فاصله ۳۰ کیلومتری از آن قرار دارد. مجتمع مس میدوک از مراکز مهم صنعتی و معدنی شهرستان به شمار می‌آید و باعث ایجاد اشتغال و تغییر چهره‌ی شهرستان و منطقه گردیده است. دیگر از معادن معروف این منطقه معدن فیروزه است که در حوالی قریه‌ای به نام دغند قرار دارد و در گذشته معروفیت بسیاری داشته و آثار و متون تاریخی از آن نام برده‌اند (عزیزی، ۱۳۸۳: ۴۵۱). این معادن به دلیل نقشی که در اشتغال و زندگی مردم شهر بایک دارند؛ به لحاظ هویتی نیز جز مولفه‌های طبیعی - اقتصادی شهر قرار می‌گیرند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

از مهم ترین مولفه‌های تاریخی شهر بابک می توان به روستای میمند اشاره کرد. این روستا در فاصله ۳۶ کیلومتری شمال شرق شهر بابک در استان کرمان واقع شده است. روستای میمند در فصل مشترک دو تپه اصلی با شیبی نسبتاً تند که ارتفاع متوسط آن حدود ۸۰ متر است قرار دارد. مقطع طولی روستا شکلی شبیه به حرف (V) انگلیسی با دهانه نسبتاً باز دارد (شکل ۳). عرض دهانه بین ۸۰ تا ۲۰۰ متر متغیر است. سکونتگاه‌های روستاییان به صورت حفره‌هایی در بدنه‌های شیب دار این تپه‌ها قرار گرفته‌اند. شکل (۱)

شکل (۱): روستای صخره‌ای میمند (معصومی، ۱۳۸۵، آنلاین)

روستای تاریخی میمند با بیش از ۴۰۰ واحد مسکونی دستکند و ۱۵۰ اتاق، مجموعه‌ای از معماری دستکند را به وجود آورده که به واسطه کمی دخالت‌ها و ساخت و سازهای جدید، در نوع خود جز مجموعه‌های کم نظیر معماری باشد (حناجی، مهران، ۱۳۸۶: ۵۴).

از دیگر عناصر تاریخی شهر بابک می توان به عمارت موسی خانی اشاره کرد که در دوره موسی خان سال ۱۲۷۰ ه.ق. ساخت آن به پایان رسیده است. این بنای باشکوه به همراه باغ آن هفت هزار مترمربع مساحت دارد. زیربنای ساختمان در دو طبقه و با شصت اتاق کوچک و بزرگ، ۲۳۰۰ مترمربع است. (حسینی موسی، ۱۳۸۲: ۲۶۶).

مسجد و حسینیه شهر نیز از جمله مولفه‌های تاریخی - مذهبی شهر بابک محسوب می‌شوند. این بنا که در شمال شهر و در نزدیکی محله رمجرد قرار دارد، یکی از بناهای باستانی شهر است که توسط حکمرانان اسماعیلیه ساخته شده و روزگاری به خلوت آقا به مناسبت انتساب به آقاخان معروف بوده است. گرداگرد این بنای تاریخی برای جلوگیری از نفوذ دشمن به داخل آن خندق بزرگی بوده که هنوز آثار آن مشهود است.

اما آن چه امروزه از این بنا باقی مانده یک سردر ورودی از خشت خام است که در وسط حیاط کوچک آن ستون چندضلعی قرار دارد و در شمال آن نیز چند صفا و در مشرق آن مسجدی ساخته شده از خشت و آجر با دو ایوان قرار گرفته است که حکایت از بنای قدیمی آن می‌کند (عزیزی، ۱۳۸۳: ۲۵۰).

مولفه‌های اجتماعی - فرهنگی

با وجود اهمیتی که حفظ آداب و رسوم و سنت‌های هر شهر در فرهنگ و هویت آن شهر ایفا می‌کند، متأسفانه زندگی مدرن امروزی موجب کمرنگ شدن این سنت‌ها و در بسیاری از موارد فراموشی آن‌ها شده است. در شهر بابک نیز به ندرت می‌توان به رسم و سنت خاصی که مختص آن باشد؛ اشاره کرد. با این حال مراسم عزاداری محرم به دلیل اهمیت آن برای ساکنین شهر به عنوان مولفه اجتماعی - فرهنگی در نظر گرفته شده است.

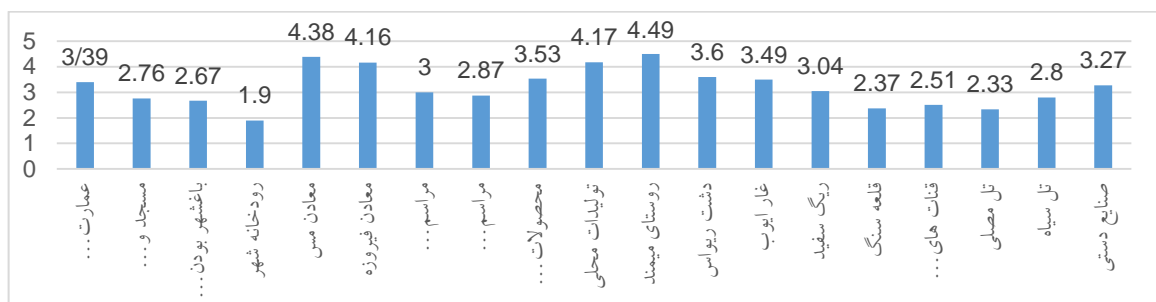

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

تولیدات محلی شهر بایک مانند اسپار، نون کرنون، پنیر محلی و... از آن جا که سوغات شهر بایک نیز محسوب می‌شوند، در فهرست مولفه‌های اجتماعی- فرهنگی شهر بایک قرار می‌گیرند. از دیگر مولفه‌های اجتماعی- فرهنگی شهر بایک می‌توان به صنایع دستی آن مانند سفال، قالی و قالیچه، نمد و... اشاره کرد. هر چند امروزه این بعد فرهنگی نیز رو به فراموشی است. برگزاری جشنواره‌ها و مراسم فرهنگی از جمله فعالیت‌هایی است که در سال‌های اخیر به همت نهادهای ذی ربط صورت گرفته است. این گونه مراسم که با استقبال فراوان مردم شهر بایک نیز همراه است؛ از اهمیت خاصی برخوردارند. از یک سو در تقویت پیوند مردم با فرهنگ و گذشته‌شان نقش دارند و از سوی دیگر امکان ارتباط مردم با یکدیگر، تعامل و گفت و گو را فراهم می‌آورند.

ارزیابی دیدگاه ساکنین در ارتباط با مولفه‌های هویتی شهر بایک

بعد از شناسایی مولفه‌های هویت بخش، جهت ارزیابی دیدگاه ساکنین در ارتباط با این عناصر، اهمیت آن‌ها در ۵ رتبه بسیار کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد مورد سنجش قرار گرفت. این عناصر به صورت تصادفی و بدون ترتیب خاصی در یک جدول قرار گرفتند. برای تحلیل آماری به هر یک از پاسخ‌ها بر اساس گزینه‌های موجود عدد ۱ تا ۵ قرار گرفت، میانگین دیدگاه پاسخ‌دهندگان به شرح ذیل می‌باشد. نمودار (۲)

همان‌طور که نمودار نشان می‌دهد، پایین‌ترین درصد به ترتیب به رودخانه شهر، تل سیاه و تل مصلی اختصاص دارد و روستای میمند، معادن فیروزه در بالاترین رده قرار دارند. نمودار ۲- توزیع فراوانی مولفه‌های هویتی از دیدگاه ساکنین (نگارنده)

ارزیابی رابطه میان اولویت بخشی به مولفه‌های هویتی

از آن جا که متغیر جنسیت از نوع اسمی و متغیر اهمیت عناصر هویتی از نوع رتبه‌ای می‌باشد؛ جهت سنجش رابطه میان آن‌ها ضریب همبستگی لامبدا^{۱۰} به کار برده شده است. سطح معناداری متغیر جنسیت و ۶ مولفه هویتی (روستای میمند، معادن مس، معادن فیروزه، رودخانه شهر، تل سیاه و تل مصلی) به صورت زیر حاصل شده است.

جدول ۱- سطح معناداری رابطه متغیرهای مولفه‌های هویتی و جنسیت بر اساس آزمون ضریب همبستگی لامبدا (نگارنده)

سطح معناداری	تل مصلی	تل سیاه	رودخانه شهر	معادن فیروزه	معادن مس	روستای میمند
ضریب همبستگی لامبدا	۰.۷۰۵	۰.۷۶۳	۰.۹۳۹	۰.۵۶۲	۰.۱۴۸	۰.۱۴۹

¹⁰Lambda

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

همان‌طور که مشاهده می‌گردد، سطح معناداری رابطه متغیر جنسیت و عناصر هویتی در تمام موارد بالاتر از سطح معناداری پیش فرض ۰.۰۵ می‌باشد. از این رو رابطه‌ای میان متغیرها وجود ندارد.

ارزیابی رابطه میان تحصیلات ساکنین و اولویت بخشی به مولفه‌های هویتی

به منظور بررسی رابطه تحصیلات افراد در انتخاب عناصر هویتی آزمون بر روی سه مولفه هویتی که بیشترین اهمیت را از دید ساکنین دارا هستند یعنی روستای میمند، معادن مس و معادن فیروزه و سه مولفه هویتی با کمترین اهمیت یعنی رودخانه شهر، تل سیاه و تل مصلی صورت می‌گیرد. از آن جا که متغیرها در این آزمون از نوع ترتیبی هستند؛ بنابراین از آزمون‌های تاوکندال بی، گاما و دی سامرز برای سنجش رابطه استفاده شده است. سطح معناداری Sig در مورد رابطه تحصیلات با مولفه‌های هویتی به صورت زیر برآورد شده است.

جدول ۲- سطح معناداری رابطه متغیرهای مولفه‌های هویتی و تحصیلات ساکنین بر اساس آزمون تاوکندال بی، گاما و دی سامرز (نگارنده)

نوع آزمون	سطح معناداری	تل مصلی	تل سیاه	رودخانه شهر	معادن فیروزه	معادن مس	روستای میمند
تاوکندال بی	sig	۰.۱۰۳	۰.۷۳۲	۰.۹۴۳	۰.۴۶۷	۰.۱۳۷	۰.۹۲۸
گاما		۰.۱۰۳	۰.۷۳۲	۰.۹۴۳	۰.۴۶۷	۰.۱۳۷	۰.۹۲۸
دی سامرز		۰.۱۰۳	۰.۷۳۲	۰.۹۴۳	۰.۴۶۷	۰.۱۳۷	۰.۹۲۸

همان‌طور که ملاحظه می‌گردد؛ از آن جا که در هر سه آزمون، سطح معناداری Sig به صورت برابر به دست آمد و از آن جا که برای تمامی مولفه‌های موردآزمایش بالاتر از ۰.۰۵ درصد است؛ فرض صفر تایید می‌گردد و رابطه‌ای میان تحصیلات افراد و انتخاب عناصر هویت بخش وجود ندارد.

۸- نتیجه‌گیری

هویت شهری نیز مانند سایر ابعاد هویت به مرور زمان و به تدریج در حال تغییر است. عوامل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، نقش مهمی در تغییر شکل فضاهای شهری و عناصر هویتی آن دارند. تغییر سیاست‌های شهری، تصمیم‌ها و برنامه‌های شهرسازی نه فقط محیط فیزیکی و ساختار اقتصادی شهرها را تحت تاثیر قرار می‌دهند؛ بلکه موجب تغییر ارزش‌های سنتی، فرهنگی و اجتماعی محیط می‌شوند. این تغییرات اگر به صورت صحیح و اصولی مدیریت نشوند ممکن است منجر به از دست رفتن هویت شهری گردند (Arbak, 2005: 26).

در این راستا شناسایی عناصر و مولفه‌های سازنده هویت شهر برای حفظ و پایداری هویت آن ضروری به نظر می‌رسد. هویت شهر تنها تحت تاثیر عناصر فیزیکی و کالبدی نیست؛ بلکه عناصر مادی و معنوی زیادی در هویت شهر نقش ایفا می‌کنند. علاوه بر آن هویت هر شهر جدا از هویت شهروندان آن نیز نمی‌باشد. شهر و شهروند در تعامل با یکدیگر به ایجاد خاطره شهری و بازتولید آن در طی زمان می‌پردازند. یک رابطه مثبت میان شهر و شهروند سلامتی، انرژی، حرکت و زندگی را منعکس می‌کند و منجر به شکل‌گیری حافظه جمعی شهر می‌گردد. این حافظه مخزن احساس، تجربه و تصور شهروند می‌باشد و نقش بسزایی در پیوند گذشته و حال ایفا می‌کند. از این رو عنصر حافظه و تصویری که شهروندان و بازدیدکنندگان شهر در ذهن دارند؛ نقش مهمی در ساختار هویتی آن شهر دارد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

در این راستا این پژوهش به دنبال سنجش میزان تعلق مکانی ساکنین شهر بابلک و شناسایی عناصر هویتی این شهر صورت گرفت. به منظور گردآوری داده ها، دیدگاه ها و نظریات ساکنین در قالب جامعه نمونه و با استفاده از پرسشنامه استخراج گردید. در ارتباط با تعلق مکانی ساکنین ۶ گویه مطرح شد. جهت ارزیابی این سوالات از آزمون لیکرت استفاده گردید. بر این اساس ۴۳.۷ درصد از پاسخ دهندگان میزان علاقه خود به شهر بابلک را متوسط و ۴۵.۸ درصد زیاد اعلام کردند. بر اساس آزمون تاوکندال بی رابطه بین دو متغیر مدت زمان سکونت و تعلق مکانی ساکنین به صورت مثبت وجود دارد. بدین ترتیب که تقریباً ۱۹ درصد تغییرات متغیر وابسته (تعلق مکانی افراد) تحت تاثیر متغیر مستقل (مدت زمان سکونت) قرار دارد. جهت سنجش رابطه میان تحصیلات و تعلق مکانی ساکنین از آزمون تاوکندال استفاده شد. در این حالت سطح معناداری Sig برابر با ۰.۲۱۵ می باشد که بالاتر از سطح معنی داری پیش فرض است. در نتیجه بر خلاف تصور رابطه ای میان تحصیلات و تعلق مکانی ساکنین وجود ندارد.

به منظور شناسایی مولفه های هویتی شهر بابلک ضمن در نظر گرفتن ابعاد مختلف طبیعی، مصنوع و انسانی شهر، با نظرسنجی و مشورت با متخصصان، شانزده مولفه فرهنگی، مذهبی، تاریخی، اجتماعی و طبیعی شهر در نظر گرفته شدند. پس از شناسایی مولفه های هویت بخش شهر بابلک در مرحله بعد با استفاده از پرسشنامه اهمیت این عناصر از دید ساکنین مورد ارزیابی قرار گرفت. روستای میمند به دلیل وجهه متمایز تاریخی خود به عنوان مولفه هویتی برجسته شهر بابلک از نظر پاسخ دهندگان شناخته شد. در کنار میمند، معادن مس و فیروزه قرار می گیرند. این معادن به سبب نقش مهمی که در اشتغال و اقتصاد شهر بابلک ایفا می کنند؛ حائز اهمیت هستند. البته باید توجه داشت به دلیل توسعه معادن در سال های اخیر، به طور خاص معادن مس، شهر بابلک به تدریج در حال گذار از یک شهر کشاورزی و سنتی به یک شهر نیمه صنعتی است و این تغییر ساختار چنانچه به درستی کنترل و هدایت نشود، ممکن است منجر به از دست رفتن سایر مولفه های هویتی شهر مانند عناصر طبیعی، کشاورزی و ... گردد.

رودخانه شهر، تل سیاه و تل مصلی نیز جز مولفه های کم ارزش از دید پاسخ دهندگان بودند. رودخانه شهر که به صورت عرضی شهر را به دو قسمت می کند، تل سیاه و تل مصلی هر سه به لحاظ موقعیت جغرافیایی از پتانسیل ویژه ای برخوردارند. اما عدم توجه و رسیدگی به آن ها موجب شده نقش چندانی در هویت شهر نداشته باشند. این در حالی است که ملاحظات زیست محیطی تاثیرات جدی بر کالبد شهرها خواهند گذاشت که علاوه بر هویت بخشی و جاذب بودن، پایداری را برای شهر به ارمغان می آورد.

منابع

- بهزادفر، مصطفی، هویت شهر، نگاهی به هویت شهر تهران، چاپ سوم، تهران: موسسه نشر شهر، ۱۳۹۰.
- پاکزاد، جهانشاه، سیر اندیشه ها در شهرسازی (۳)، چاپ اول، تهران: آرمانشهر، ۱۳۸۹.
- حبیبی، محسن، جامعه مدنی و حیات شهری، نشریه هنرهای زیبا، ۲۱، ۷-۳۳، ۱۳۷۹.
- حبیبی، محسن، هویت شهرهای جدید، چاپ اول، تهران: شرکت عمران شهرهای جدید، ۱۳۸۵.
- حسینی، موسی زهرا، شهر بابلک سرزمین فیروزه، چاپ دوم، کرمان: مرکز کرمان شناسی، ۱۳۸۲.
- حناچی، پیروز، مهران، مهرداد، «سیاست ها، الگوها و نمونه های احیا شده در بافت روستای میمند»، نشریه هنرهای زیبا، ش ۳۰، ۵۳-۶۲، ۱۳۸۶.
- خبرگزاری تسنیم، (تصویر اینترنتی). مشاهده ۱۳۹۳، از <http://www.tasnimnews.com/Home/Single/364057>
- دانشپور، سید عبدالهادی، درآمدی بر مفهوم کارکرد هویت محیطی انسان ساخت، نشریه باغ نظر، شماره ۱، ۱۳۸۳.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- دهخدا، علی اکبر، لغتنامه، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
- رضازاده، راضیه، هویت شهرهای جدید، چاپ اول، تهران، شرکت عمران شهرهای جدید، ۱۳۸۵.
- رلف، ادوارد، مکان و بی مکانی، مترجم محمدرضا نقصان محمدی، کاظم مندگاری و زهیر متکی، چاپ اول، تهران، آرمانشهر، ۱۳۸۹.
- صبری، سهیل، مشارزاده مهرابی، زهرا، هویت شهرهای جدید، چاپ اول، تهران: شرکت عمران شهرهای جدید، ۱۳۸۵.
- عزیزی، منصور، تاریخ و فرهنگ شهرباک، چاپ اول، کرمان: مرکز کرمان شناسی، ۱۳۸۳.
- فکوهی، ناصر، بی هویتی شهری، روزنامه اعتماد، تهران، ۱۳۹۲.
- قاسمی اصفهانی، مروارید، اهل کجا هستیم؟ (هویت بخشی به بافت های مسکونی)، چاپ اول، تهران: روزنه، ۱۳۸۳.
- لیتچ، کوین، تئوری شکل شهر، مترجم حسین بحرینی، چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- مدنی پور، علی، طراحی فضای شهری نگرشی بر فرایندی اجتماعی و مکانی، مترجم فرهاد مرتضایی، چاپ اول، تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، ۱۳۷۹.
- معصومی، محمد حسین، روستای تاریخی و صخره‌ای میمند شهرباک، (تصویر اینترنتی)، مشاهده ۱۳۹۳، از <http://keacheh.blogfa.com>
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: سرایش، ۱۳۸۱.
- مهندسین مشاور شامند، طرح جامع شهر شهرباک (وضع موجود)، ۱۳۷۹.
- نقی زاده، محمد، هویت شهر (مبانی، مولفه ها و جلوه ها)، چاپ اول، تهران: جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۲.
- هاگت پیتر، جغرافیا: ترکیبی نو، ج ۲، مترجم شاپور گودرزی نژاد، چاپ دوم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت)، ۱۳۷۹.
- یاراحمدی، امیر، به سوی شهرسازی انسان‌گرا، چاپ اول، تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، ۱۳۷۸.

- Arbak, Sebnem, (2005). An analysis on the transformation of urban identity: case study of Bodrum, Middel East technical university.
- Lappgard, Ashild, (2007). Identity and place: a critical comparison of three identity theories, Architectural Science Review, The university of Sydney.
- Proshansky, H. M. & Fabian A. K. (1987). The development of place identity in the child, In C. S. Weinstein & T. G. David (Eds), New York, Plenum Press.
- Van Nes, Akkelies, (2012). Between Heaven & Earth Christian Norberg-Schulz's Contribution to the Phenomenology of Place & Architecture. Retrieved 2014, from http://www.arch.ksu.edu/seamon/van_Nes.htm
- Webster, (1988).